

ULUSLARARASI SOSYAL TARİH ENSTİTÜSÜ (USTE) TÜRKİYE BÖLÜMÜ
TEMMUZ 1987-ARALIK 1987 DÖNEMİ ÇALIŞMALARINDA ÖNCELİKLER

Haziran 1987 içinde imzalanan anlaşma ve oluşturulan kadrolarla USTE Türkiye Bölümünün açılışı gerçekleşmiş oldu. Dört yıllık bir dönemi kapsamayı öngörülmüş olan "kuruluş dönemi"nin önümüzdeki ilk aşaması 30 Kasım'da Bölümün resmen açılmasına kadar olan beş aylık süredir. 30 Kasım'dan başlayarak varolan koleksiyonlar araştırmacı ve okuyuculara açılacak, Bölüm normal işlevlerini yerine getirmeye başlayacaktır. İleride ayrıntılarıyla açıklanacağı üzere, "resmi açılış" öncesinde, Türkiye Bölümünü tanıtıcı iki broşürün yayınlanıp tüm potansiyel ilgililere yollanması, 30 Kasım ile 13 Aralık arasında ise "Türkiye'de İşçi ve Sendika Hareketi Tarihi" konulu bir fotoğraf sergisinin, "Türkiye'de İşçiler : Yaşamları ve Mücadeleleri" ana teması etrafında bir dizi ticari ve dokümanter filmin gösterileceği film günlerinin ve aynı tema etrafında bir karikatür sergisinin düzenlenmesi planlanmış bulunmaktadır.

Önümüzdeki beş aylık dönemin bitimi, bu tür dışarıya dönük çalışmaların olduğu kadar Türkiye'de ve Amsterdam'da oluşturulan kadroların büyük bölümünün uzun dönemli duruma getirilmesi açısından da önemli olacaktır. Halen Bölüm Başkanlığı kadrosu (O.Silier) iki buçuk yıllık bir mukaveleye dayanmaktadır. Bir başka arkadaşımız (M.Bilgen) özellikle resmi açılışla ilgili çalışmalarını yürütmek üzere -yarım zaman- üç aylık bir süre için işe başlamıştır ve bu sürenin bir üç ay daha uzatılacağı kesindir. Kütüphane ve dokümantasyon işlerinden sorumlu olacak ve yarım zaman çalışacak bir kişi ile araştırma - yayın hazırlığı asistanı olarak çalışacak bir başka kişi ise aranmaktadır. Uygun arkadaşların bulunması durumunda bunların da Aralık 1987 sonuna kadar deneme dönemi koşullarında çalıştırılmaları muhtemeldir. Türkiye'de, bu aşamada belirli arkadaşların olağan iş ilişkileri içinde istihdam edilmesi sözkonusu değildir. Bunun yerine ilgili arkadaşlara sürekli ve sistemli yardımları dolayısıyla honorar ödenmesi yoluna gidilmektedir. Bir arkadaşımızın haftalık çalışma süresinin yarısı civarında bir bölümünü Enstitüye ayırarak Bölümün Türkiye'deki temsilciliğini ve özellikle Ankara'daki bağlantılarını yürütmesine (Y.Koç), bir arkadaşımızın haftalık çalışma süresinin dörtte birini ayırarak İstanbul'daki bağlantıları yürütmesine (F.Aral) ve bir arkadaşımızın tam zaman çalışarak özellikle yayın alımları, kütüphane ve benzeri kuruluşlarla ilişkilerden sorumlu olmasına (Ü. Özen) dayanan bir işbölümü gerçekleştirilebilir görünmektedir. M. Tuncay Hocamızın Bölümün genel danışmanlığını yapması, 1988 ilkbaharında Türkiye'ye döndükten sonra da haftada bir ya da olanaklı olursa iki gününü Enstitü çalışmalarına, Enstitü'nün yayın organı International Review of Social History'nin danışma kurulu üyeliğine ayırması kararlaştırılmıştır.

Yukarıda özetlenen koşullarda, Amsterdam'daki kısa dönemli kadroların

bir ya da iki yıllık kadrolar haline getirilmesi, 1987 bütçesinde yokken fon kaydırmalarıyla ödenmesi sağlanan honorarların 1988'den başlayarak Enstitü bütçesine sürekli olarak konulması önümüzdeki beş aylık dönemin sonunda yapılacak durum tesbitinin olumlu olmasına bağlıdır. Enstitü içinde Türkiye'ye ayrılan fonların ve sağlanan istihdam olanaklarının Hollanda dışındaki tüm ülkelerinkini aşan bir düzeyde olmasının birlikte getirdiği kuşkuçuluğun ve gerginliklerin giderilebilmesinin en geçerli yöntemi de bu ilk aşamada sağlanacak somut, ileri başarılar olacaktır.

Kısaca Temmuz 1987-Aralık 1987 dönemi yapmakta olduğumuz işin bütünü bakımından özel bir öneme sahiptir. Coğrafi uzaklıktan doğan koordinasyon güçlüklerine, önümüzdeki ayların yaz ayları olmasına, ekip çalışmasının başlangıç güçlüklerine karşın hızlı ve nitelikli bir çalışma yürütebilmemiz elimizdeki olanakları koruyup geliştirmemizi, dolaşısıyla planlanan çalışmaların tam olarak gerçekleştirilmesini güvence altına alacaktır.

A) Bölümün Resmi Açılışı İle İlgili Faaliyetler

T a n ı t m a B r o ş ü r ü : Türkiye Bölümünün araştırmacı ve okuyuculara kolleksiyonlarını açmasının öncesinde Bölümü tanıtacak bir broşürün hazırlanması daha 1986 yılı içindeki planlamalarda kararlaştırılmıştı. Bu konu daha somut olarak ele alındığında bir değil iki broşüre gereksinim olduğu anlaşıldı. Esas olarak Türkiyeli kişilere yönelik olarak hazırlanacak ilk broşürde, hem bir bütün olarak Enstitü'yü, hem de Türkiye Bölümünü tanıtacak bilgilere, esas olarak "yabancılar"a yönelik broşürde ise yalnızca Türkiye Bölümüne ilişkin enformasyona yer vermek gerektiği ortaya çıktı. Enstitü'nün "History and Activities", "General Index of Archives and Collections" ve "Publications" adlı İngilizce ve Hollandaca broşürleri bu dilleri kullanan kişiler bakımından ihtiyacı karşıladığı ve bu broşürlerden de elde yeteri sayıda bulunduğu için böyle bir farklılaştırma zorunlu olmaktadır.

Türkçe broşürün ilk bölümünün yukarıda anılan üç İngilizce tanıtma broşürünün bir özetini içermesi düşünülmüştür. Broşürün ikinci yarısının ise Türkiye Bölümünün kuruluş amaçlarına ve Bölümde yürütülen ve yakın gelecekte yürütülecek olan çalışmalara ilişkin bir tanıtma yazısına ayrılması yoluna gidilmiştir.

Türkiye'deki arkadaşlarımızın gerek İngilizce, gerekse Türkçe broşürlerin yollanmasını yararlı gördükleri kişi ve kurumların adreslerini listeler halinde broşürlerin basılmış olacağı Ekim ayı sonundan önceki bir tarihte Amsterdam'a ulaştırmaları yararlı olacaktır.

F o t o ğ r a f S e r g i s i : Fotoğraf sergisinde mümkün olduğu kadar gerilere gidilerek ve çeşitli tarihsel dönemlerin sayıca dengeli bir biçimde temsili sağlanarak Türkiye'de işçilerin günlük yaşam ve çalışma koşulları ile ekonomik, politik mücadelelerinin kısa bir tarihinin fotoğraflar aracılığıyla sergiyi gezeceklere özetlenmesi amaçlanacaktır.

Sergide en çok 150-200 arası fotoğraf kullanılması, yazılı malzemenin 2-3 daktilo sayfasını geçmemesi planlanmıştır.

F i l m G ö s t e r i l e r i : Fotoğraf sergisi ile eşzamanlı -ve Amsterdam'da aynı tiyatro binası kullanılarak-yapılacak film gösterilerinde ticari ve dokümanter filmler aracılığıyla son çeyrek yüzyılda Türkiye'de işçilerin yaşamları ve mücadeleleri konusunda Batı Avrupa'lı ve göçmen Türkiyeli kişiler bakımından ilgi çekici olacak bir sergileme hedeflenmiştir. Ticari filmler olarak Karanlıkta Uyananlar, Demiryol, Maden, Endişe ve Bereketli Topraklar üzerinde düşünülmektedir. Dokümanter filmler konusunda henüz ilk tesbit ve alternatiflerin tartışılması aşaması sözkonusudur.

K a r i k a t ü r S e r g i s i : Bu sergi fotoğraf sergisi ve film gösterileri ile aynı tema etrafında hazırlanmakla birlikte, boyutlarının -eğer kısa sürede yeni ilişkiler geliştirilmesi olanaklı olmazsa- daha sınırlı olması sözkonusudur. Halen İsviçre'de yaşayan amatör bir karikatürist arkadaş tarafından son 15-20 yıldır yayınlanmış çeşitli mizah dergilerinden, karikatür albümlerinden ve öteki tür yayınlarda yer almış konu ile ilgili karikatürlerden yapılan seçmelerin çeşitli boyutlarda büyütülmesi, gerekenlerin söz ve altyazılarının çevirisi ve sergilenir duruma getirilmesinden ibaret olan bir faaliyet düşünülmektedir. Önümüzdeki zamanın sınırlı olmasına karşın, Türkiye'deki profesyonel karikatürcülerden ve Karikatüristler Derneğinden geçen yüzyıl sonlarından 1960'ların ortalarına kadar Türkiye karikatüründe işçi, sendika ve sol hareket konusunda çıkmış örnekler toparlanıp Amsterdam'a yollanabilirse sergi yepyeni bir boyut almış olacaktır.

Yukarıdaki üç faaliyet düşünülürken gözetilen amaçlardan ilki konuya yabancı bir izleyici grubuna en anlamlı, en etkili kanallar bularak USTE'deki çalışmalarını duyurmak olmuştur. İkinci amaç ise bu sergiler aracılığıyla ilgili alanlardaki koleksiyonların çekirdeklerini oluşturmak, toplanan malzemeleri uzun dönemli bir çalışmanın başlangıcı yapmak olarak düşünülmüştür. Sözkonusu üç çalışma uluslararası sendikalar, araştırma kuruluşları, sanatçı örgütlerinin yanısıra basının USTE bünyesinde girilen yeni çalışma alanıyla ilgilenip daha geniş çevrelere duyurmasına da katkıda bulunacaktır. Böylece gereken maddi ve moral desteği almak kolaylaşacaktır.

B) Bölümün Uzun Dönemli Çalışmaları İçin Yapılması Gereken Onhazırlıklar

Kuruluş çalışmalarını sırasında Bölümün mümkün olan en geniş çapta bir çalışmaya girerek Türkiye'de işçi ve sendika hareketi ile ilgili her türden belge ve malzemeyi toplamasının ötesinde bazı araştırma ve yayın çalışmalarını yapması da öngörülmüştü. Bu türden çalışmalara ait ilk düşünceler zaman içinde daha olgunlaşmaya başlamıştır:

- "Türkiye'de İşçi ve Sendika Hareketine İlişkin Kitap, Broşür Rapor ve Benzeri Yayınlar Bibliografyası" - Bibliografya serisinin ilk kitabı olarak Y. Koç ve O. Silier'in daha önceden yaptıkları çalışmaların birleştirilip tamamlanmasıyla 1988 sonunda yayınlanacaktır.

- "19. ve 20. Yüzyıl Türkiye Sosyal Tarih Araştırmalarında Kaynaklar, Sorunlar ve Perspektifler" Başlığıyla Amsterdam'da 22-24 Haziran arasında Türkiye'den ve öteki ülkelerden 25-30 uzmanın katılacağı bir uluslararası seminer (daha doğru bir deyimle "workshop") düzenlenmesi. Enstitünün kendi çalışmalarını planlamak için ihtiyaç duyduğu bilgilenme, tartışma ve tanış-

maları sağlayıcı yanlarına özel önem verilecek bir bilimsel çalışma, rota belirleme hazırlığı olarak düşünülmüştür.

- Sözlü Tarih Çalışması: Son aylarda Y. Koç'un çeşitli Anadolu illerinde eski kuşak sendikacılarla teypte alarak yaptığı görüşmelerle ilk adımı atılan sözlü tarih çalışmalarının uzun dönemli, planlı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Önümüzdeki yıllar boyunca -mümkünse videoya alınarak, değilse ses kayıt cihazına kaydedilerek- yapılacak görüşmeler için düşünülebilecek kişilerin bir listesinin çıkartılması, bu görüşme için ilgili kişiden olur alındıktan sonra görüşmeyi yapacak kişinin saptanması, soruların başlıcalarının mümkün olduğunca kolektif bir biçimde gözden geçirilmesi gibi çalışmalar sahiplerini beklemektedir.

- Türkiye İşçi ve Sendika Hareketinin Çok Ciltli, Ayrıntılı Bir Tarihinin Hazırlanması: Tamamlanması belki de 10 yıllık bir dönemi gerektirebilecek bu temel çalışma için Haziran'daki "workshop"tan da yararlanarak daha somut, ayrıntılı bir kavramlaştırma ve önhazırlık için önümüzdeki ayların kullanılması şarttır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI
TÜSTAV

23 Eylül 1987

Sevgili Mete,
Yıldırım,
rahri,
Ülkü,

Bir yandan enstitüdeki işleyiş aksaklıkları ve ardı arkası gelmeyen ertelemeler, öte yandan benim işe boğulup öncelikleri kaybetmem ilişkideki notları size iki-üç ay önce göndermemi engelledi. Hazırladığım bölümü gönderemedim, bazı şeyleri yazmam da bana bağlı olmayan bir biçimde gecikti. Kusura bakmayın. Ortak çalışma ve sorumluluğumuzu ilgilendiren bu tür işlerde ileride daha hızlı ve daha verimli olmaya çaba göstereceğim. Böylece bir çok kararı önceden tartışarak almamızın, etkilememiz sözkonusu olan kimi kararları ortaklaşa etkilemeye çalışmamızın daha bir olanaklı hale geleceğini umuyorum.

Bu notları çalışma arkadaşlarına yazılmış düşünceler olarak kaleme aldım; formülasyonlara büyük özen göstermediğim birçok durum oldu. Yine de sizden gelecek eleştiriler, öneriler, sorular için temel oluşturabilecek bir durum tesbiti metni olarak işe yarayabileceğini sanıyorum. Haziran 1987 sonunda yazdığım metnin bir bölümünü değiştirmeden koydum, geriye kalan sayfaları artık anlamsızlaştığı için bir kenara ayırdım.

Bu notların aramızdaki şimdiye kadar çok aksayan iletişimin geliştirilmesi için bir adım olmasını diliyor, tepkilerinizi bekliyorum.

Sevgi, saygı ve selamlar.

Sevket Balcıoğlu
Şahin ? + başkalarının
Bakanlığı
Çalışma Ataşeleri
[Accounts & Papers!]
Hüseyin Kılıç

ULUSLARARASI SOSYAL TARİH ENSTİTÜSÜ TÜRKİYE BÖLÜMÜ ÇALIŞMALARININ
ÖNÜMÜZDEKİ YILLARDA YÖNELMESİ KARARLAŞTIRILMIŞ ALANLAR

Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (USTE) çalışmalarını genel olarak sosyal tarih alanına, özel olarak işçi ve sendika hareketine yoğunlaştıran bir kurum olmakla birlikte, enstitünün çeşitli ülkelere ilişkin koleksiyonları önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların önemli bir bölümü ilgili koleksiyonların edinilme koşullarının birbirinden değişik olmasıyla (bazı koleksiyonlar bir bütün olarak alındığı ya da kuruma böylece bağışlandığı için, bu bütünün doğrudan işçi ve sendika hareketi ile ilgili olmayan parçaları da birlikte gelmektedir), çeşitli ülkelere ayrılan fonların farklı düzeylerde oluşuyla, ilgili ülke ile görevli enstitü çalışanının tercihinin şu ya da bu yönde ortaya çıkışıyla açıklanabilecek farklılıklardır. Geriye kalan farklılıklar ise doğrudan doğruya ilgili ülkenin kendi tarih ve koşullarının getirdiği yapıları yansıtan farklılıklardır.

Türkiye Bölümünün kurulması ile ilgili ilk görüşme ve planlamalar sırasında, Bölümün (1) Türkiye'de işçi ve sendika (ekonomik ve politik) hareketi, (2) Yabancı ülkelerdeki Türkiye'li işçilerin bu ülkelerdeki sendikal ve politik hareketleri, katılımları ile ilgili her türlü malzemenin toparlanması, bunlarla ilgili araştırmaların yapılması, yayınlarda bulunulması işlevine yönelik çalışmalar yapması düşünülmüştü. İlk proje bu anlayışla yazılmıştı.

Nisan 1987'deki ayrıntılı tartışmalar sonucunda bu temel kapsamın (1) Türkiyenin sosyal ve ekonomik tarihine ilişkin en temel kaynakları ve referans malzemesini, (2) İşçi ve sendika hareketi ile doğrudan ilişkili, işçilerin yaşam ve mücadelelerini konu alan her türlü edebiyat ve sanat ürününü de kapsamayı, ve ayrıca "işçi" kavramının teknik personeli, öğretmenleri ... de içerecek bir kapsamla, "ücretliler" kavramı genişliği içinde ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştı.

Haziran 1987'deki ikinci uzun toplantıda, yukarıdakilere ek olarak, Enstitü'nün son yıllardaki genel politikasına uygun olarak yeni sosyal hareketlerin, yani (1) Barış hareketinin, (2) Kadın hareketinin, (3) Çevre koruma hareketinin de kapsama alınması; USTE'nin gelecek yıl yine Avrupa'nın en önemli dokümantasyon kurumlarından biri olan Ekonomik Tarih Enstitüsü ile (onun da direktörü Eric Fischer) birleşecek olması gözönüne alınarak (4) Türkiye'nin ekonomik tarihi ile ilgili temel kaynakların da toparlanması; Türkiye'nin özel koşulları dikkate alınarak (5) Öğrenci hareketinin (6) Ulusal hareketlerin temel kapsamı ilgilendiren belge ve yayınlarının olanak bulundukça toparlanması, araştırma ve yayın çalışmalarının bu alanları da kapsayacak bir tanımla yürütülmesi kararlaştırıldı.

Kanımcıca, USTE Türkiye Bölümünün kullanımına ayrılmış ve ayrılacak kaynaklar, planlanan miktarlar yüzde yüz gerçekleşse bile, böyle bir kapsam için kesinlikle yetersizdir. Dolayısıyla bu kapsam genişletmelerini, esas olarak, bir öncelik sırası ve hangi alanlarda kendiliğinden ilginç malzeme gelirse ya da bulunursa geri çevrilmemesi gerektiğini belirten bir liste olarak ele almak ve temel kapsamı hep önde tutmak gerekmektedir. Olanaklarımızın ileride genişlemesi durumunda öteki alanlarda da özel çalışmalar yapılması başarılabılır. Kuşkusuz, Enstitüye çalışma zamanı ya da para olarak bir maliyet yüklemeyen malzeme ve işler bakımından kapsamı en geniş tutmakta yarar vardır.

TÜRKİYE BÖLÜMÜNÜN ULUSLARARASI SOSYAL TARİH ENSTİTÜSÜ BÜNYESİNDEKİ YERİ

Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (USTE) yakın yıllara kadar temel olarak coğrafi bölgelere göre ayrılmış bir örgütsel yapıya sahipti. Her bir "bölüm" ilgili ülke ya da ülkelerden hangi kolleksiyonların alınacağına, hangi dergilere abone olunacağına, o ülkelerle ilgili hangi araştırmaların yayınlanıp, hangi yayınların yapılacağına kendisi karar veriyordu. Okuyucu salonuna gelen araştırmacıların özel soru ve taleplerine de ilgili bölümler muhatap oluyordu. Her bir bölümün enstitü bütçesi içinde özel fonları vardı. Enstitü çok-merkezli bir yönetim yapısına sahipti.

1984'den 1987'ye kadar süren bir reorganizasyonla bu yapı değiştirildi. Verimliliği, özellikle yayın ve araştırma alanında verimliliği artırmak, enstitünün elindeki kolleksiyonların envanterlerinin yapılmasını hızlandırmak, araştırmacılara daha iyi bir arşiv ve kütüphane hizmeti sağlamak için coğrafi merkezlere göre işbölümünden fonksiyonlara göre işbölümüne geçildi. Eski yapı içinde bölüm başkanı durumunda olan kişilerin çoğu **tek tek** çalışan araştırmacılardan oluşan Araştırma Bölümüne bağlandı. Tüm arşiv, kütüphane, okuyucu hizmetleri Kütüphane Bölümüne (başında aynı zamanda genel müdür yardımcısı da olan Jaap Kloosterman var) bağlı olarak yürütülmeye başlandı. Ayrıca yayın işlerini yürütecek küçük bir grupla idari işlerden sorumlu olan bir başka ekip oluşturuldu.

Türkiye Bölümünün kurulması tüm bu reorganizasyon altüstlükleri sırasında tartışma gündemine geldi. Eski yapı içinde Türkiye, başında doktorasını Endonezyada Komünist Hareket üzerine yapmış bir Hollandalı uzmanın bulunduğu Asya, Afrika, Avusturalya Bölümünün görev alanı içindeki onlarca ülkeden biri idi. Toplam yıllık bütçesi 2000 Hollanda Florini olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri kapsamında varolan çok dar olanaklarla, arasıra Türkiye hakkında birkaç kitap alınmasıyla yetiniliyordu.

Türkiye'de işçi ve sendika hareketi konusunun USTE'nin başlıca dokümantasyon ve araştırma alanlarından biri olarak ele alınması kararından sonra bu işin nasıl örgütlenebileceği tartışması başladı. Bu tartışma sonucu yeni bir çalışma alanı olarak Türkiye Bölümünün kurulması ve bu bölümün kuruluş döneminin sonuna kadar eski organizasyon yapısındaki bölümlere benzer bir işleyişe sahip olması kabul edildi. Türkiye'de birkaç kişinin bölüm adına çalışması üzerinde anlaşmaya varıldı. Böylece tek merkezli yapıya bir istisna getirilmiş oldu. Ayrıca USTE yönetiminin dört yıllık kuruluş dönemi boyunca Türkiye Bölümünü bu alanda Avrupa'nın en başta gelen bir dokümantasyon ve araştırma merkezi yapmak için gerekli mali kaynakları bulmaya çalışması yükümlülüğü kabul edildi; bu dönem boyunca toplam yarım milyon Hollanda Florinine yakın bir kaynağın Türkiye ile ilgili çalışmalara ayrılmasında ilke anlaşmasına varıldı.

Enstitü yönetiminin Türkiye'nin Avrupa bakımından artan önemini ve Türkiye sosyal tarihi ile ilgili çalışmalar alanındaki (bu alan göçmen işçiler dolayısıyla artık Batı Avrupa ülkelerinin kendi sosyal bilim araştırmalarının da bir parçası duruma gelmiştir) boşluğu görerek giriştiği bu akıllıca proje Enstitü içinde birçok tepki doğurdu. Daha doğru bir ifade ile reorganizasyonun yolaçtığı gerginliklerin bu alana yönelmesine yolaçtı. Reorganizasyon ile birlikte ve çok geniş yetkilerle enstitünün başına getirilmiş olan Eric Fischer'in geçenlerde Hollanda'nın en önemli gazetesine verdiği bir demeçte enstitünün geçmişteki yetersizlik ve başarısızlıklarını sıraladıktan sonra -sonuçlarını düşünmeden- uzun uzun yeni tip bir çalışma örneği olarak Türkiye Bölümünden bahsetmesi, bu gerginlikleri daha da artırdı.

Enstitü içi sorunlar bu kadarla kalmıyor. Aşırı merkezileştirilmiş bir organizasyon yapısında, bu merkezin sorumluluklarını taşıyan bir-iki kişi, 100'e yakın personelin çalıştığı bir kurumun günlük işlerinin yanısıra, tüm sistemin kompüterize edilmesinin, şu andaki geçici binadan yeni bir binaya taşınılmasının sorunları ile de yüklenince, onların kararını ya da onayını gerektiren her şey uzun bir bekleme sürecine giriyor. Türkiye Bölümünün kendini kabul ettirmesi, yeterli insiyatifi kazanması bir dizi tartışılmaz kesinlikte başarıyı ve günlük işlerde adım adım kazanılacak bir güveni gerektiriyor. Bunlarla durum pekiştirilmeden, geçen aylarda yaşanan gecikmelerin, belirsizliklerin ortadan kaldırılması olanaklı değildir.

Bürokratik işleyişlerin ötesinde öz olarak Türkiye'ye ilişkin çalışmaların genişleyerek sürmesi, gerekli personel ve maddi olanaklarla yürütülen bir çalışma durumunu koruyup geliştirmesi özel ve kollektif bir çabayı gerekli kılmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Türkiye ile ilgili çalışmalara gerekli kaynakların ayrılması bakımından yasal güvence kapsamında belirtilebilecek tek unsur, enstitüye kendi kolleksiyonumu devrederken bunun bölüm çalışmalarının başarılı olması koşuluna bağlı olduğunun yazılı anlaşmada bir madde olarak sayılmış olmasıdır. İki yıllık bir dönem sonunda yapılacak böylesi bir başarılilik tesbiti aslında pratikte fazla işlerliği olmayan bir güvence getirmektedir. Asıl güvence yapılmakta olan ve yapılacak çalışmaların kendi yankıları, etkileri olmak durumundadır.

Enstitü yönetimi ve hatta böyle bir bölümün kurulması kararını alan Bilimler Akademisi kendi karar ve girişimlerinin doğruluğu somutlandığı ölçüde daha büyük olanak ve fonları ayırmaya hazır görünmektedirler. Kuşkusuz bunun da sınırları vardır ve son bir yıllık dönemde yapılan "pazarlıklarla" sağlanan olanaklar en azından şimdilik üst sınıra gelip dayanmış görünmektedir. Hollanda, toplam yabancı işçi sayısı ve oranı örneğin Federal Almanya'ya göre hayli az olsa da yabancı işçi gruplarına ve onların geldikleri ülkelere ait araştırma ve yayınlara daha büyük kaynaklar ayıran bir ülkedir. Ülkenin sömürgeci geçmişinin getirdiği dış dünyaya açıklık, küçüklüğünün getirdiği kendini izole etmeme çabası uluslararası girişimlere özel bir yatkınlığı birlikte getirmektedir. Ayrıca Amsterdam'ın Brüksel, Strasburg ve Paris'le "Avrupa'nın merkezi olma yarışı"da ek bir duyarlılığa yolaçmaktadır. Tüm bu nedenlerle Enstitü ve Bilimler Akademisi kaynakları dışında başta Hollanda sendikalarının kaynakları olmak üzere yeni bazı fonları Türkiye Bölümü ile ilgili çalışmalara akıtmak -ilerici politikacılar, sendikacılar, sanatçılar, aydınlarla sıcak ilişkiler kurulması koşuluyla mümkün olabilir. Kaldı ki, daha geniş çaplı ve sistemli çabayı gerektirmekle birlikte, UNESCO'dan, Ortak Pazar'dan, Avrupa Konseyi'nden, uluslararası sendika konfederasyonlarından Türkiye sosyal tarihi ile ilgili olarak Bölüm tarafından hazırlanacak somut dokümantasyon, araştırma ve yayın projeleri için para bulunması da denenebilir. USTE Türkiye Bölümü çalışmalarının genişleyerek sürmesi bu tür fon arama çalışmalarının yalnızca enstitü yönetimince yapılan işler olarak kalmamasına, bizlerin de ayrıca bu doğrultuda çaba göstermemize bağlıdır.

Dört yıl boyunca yeteri büyüklüğe ulaştırılmış bir Türkiye Bölümü, daha sonra da, ulaşılan bu çapın avantajları ile, kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilecek bir çalışmalar bütününün temelini oluşturabilir.

USTE TÜRKİYE BÖLÜMÜNDEN TÜRKİYE'DE İŞÇİ VE SENDİKA HAREKETİ TARİHİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR BAKIMINDAN BEKLENEBİLECEK İŞLEVLER

Zengin ve (dokümantasyon, tarih araştırmaları ve yayınlarına yatırım yapmanın sağladığı uzun dönemli çıkarların farkında olacak kadar) deneyimli bir ülke olarak Hollanda, kuşkusuz, Türkiye Bölümü ile ilgili çalışmalarından en büyük yararı sağlayan taraf olacaktır. Önümüzdeki 5-10 yıllık dönemin sonunda USTE'de toplanacak Türkiye ile ilgili malzemenin değeri Hollanda'nın yatırdığı toplam fonların üstüne çıkacak, öteki birçok ülke için olduğu gibi Türkiye sosyal tarihi ile ilgili malzemeler bakımından da Hollanda en nadide bir kolleksiyona sahip olacaktır. Enstitüde bu kadar geniş çaplı bir kolleksiyonun bulunmasının ülkede yapılan kimi sosyal bilim araştırmaları bakımından sağlayacağı yarar bu hesabın dışındadır.

Uzun dönemde ve Türkiye'de bilim ve politika yaşamının kısa ve orta dönemli ihtiyaçlarından soyutlanarak ele alındığında, böyle bir dokümantasyon ve araştırma biriminin ülke içinde değil de Batı Avrupa'da kurulması Türkiye bakımından bir kayıptır. Varolan rejimin, genel olarak işçi hareketine ve sola karşı, kendi tarihine karşı barbarlığın Türkiye'ye yüklediği bir maliyet olan bu kaybın engellenmesi kişisel ve hatta her tür kollektif girişimin olanakları dışındadır. Öyle görünmektedir ki, daha uzun yıllar en değerli malzemelerin kaderi bir komiserin ya da yarbayın iki dudağı arasında kalacak, bir yandan yangınlar ve koruma koşullarının kötülüğü, öte taraftan mirasçıların, "mutemedlerin" kadir bilmezliği daha çok değerli malzemenin yokolmasına yolaçacaktır.

Kaldı ki, Türkiye işçi ve sendika hareketine ilişkin orjinal kaynakların şu ya da bu biçimde saklanmasıyla mesele hallolunmamaktadır. Bu malzemin derlenip toparlanıp, kataloglanıp araştırmacıların, tarihçilerin kullanımına açılması, doğrudan doğruya yayınlanmaya elverişli olanların geniş okuyucu kitlesinin eline ulaştırılması gerekmektedir. Üniversite bitirme ve doktora tezlerinin bu alanda yoğunlaşması, bu alanda daha çok makale, daha çok kitap yazılması, verimli polemiklerin gelişmesi için kendi başına bir teşvik unsuru oluşturacak bir merkez gereklidir. Olanaklıysa bu merkezin seminerler, tartışmalı toplantılar düzenleyerek hatta ek olanaklar yaratıp kısa süreli araştırma bursları vererek bu verimliliği doğrudan teşvik etmesi gereklidir.

Önümüzdeki yıllarda bu işlevlerin Türkiye içinde yerine getirilmesinin olanaksız oluşunun maliyetini nasıl azaltabiliriz?

Kanımca, Türkiye sosyal tarihinin bu kesimine ait çalışmaların önemli bir bölümünün daha uzun yıllar Türkiye dışında yürütülmesinin uzun dönemdeki maliyetlerini iki yoldan azaltmak, hatta brüt kaybı, net kazanca çevirmek mümkündür. Birinci olarak, en değerli, en nadir orjinal kaynakların USTE'ye temelli olarak değil, belli bir süre için verilmesini sağlamak, bunların USTE dışında Türkiye kökenli kollektif bir bütünün, örneğin bir vakfın mülkiyeti altında kalmasını sağlamak, ileride en önemli bazı malzemenin dönüşünü, ama bu arada da bir yandan kullanılmasını, bir yandan emniyet içinde saklanmasını mümkün kılabilir. Kuşkusuz, bu tür nadir malzemenin hep iki adet edinilmeye çalışılması ve birinin "ilerisi" için saklanması optimum çözümdür. Tüm bunların olanaklı olmadığı durumlarda kopyaların çıkarılması (enstitü ile yaptığım anlaşmaya göre USTE koşullar elverdiğinde Türkiye'de paralel bir enstitünün kurulma ve gelişmesine aktif katkıda bulunma ve 50,000 sayfaya kadar malzemenin kopyasını ücretsiz sağlama yükümlülüğü altına girmiştir) ve bu kopyaların Türkiye dışında ve fizik

koşullar olarak uygun koşullarda saklanması, ilk bakışta düşünülebileceğinden çok daha önemlidir. Bu ve benzeri yöntemlerle en az malzemenin tahribolması ve en çok malzemenin, en büyük oranda orjinalleriyle gelecek kuşaklara aktarılması için elimizdeki şanslar kullanılabilir.

Amsterdam'daki çalışmalardan mümkün olan en büyük net kazancın sağlanmasının ikinci kanalı ortaklaşa bir özveri ve çaba ile bu çalışmaların bir çekim merkezi haline getirilmesi ve biriktirilen tecrübe ile ileride Türkiye'de kurulacak bir sosyal tarih enstitüsünün temellerinin atılmasıdır. Koleksiyoncuların (ister kişiler, ister kurumlar olsun) mülkiyetleri altındaki malzeme karşısındaki "tekelci" tutumları bilinen bir şeydir. Geri kapitalizm ve baskıcı rejim koşullarında ufak çaplı koleksiyonculuğun kalıcı olması ve hele hele ilerici bir katkı sağlaması hayli küçük bir olasılıktır. Ne var ki, özellikle işçi ve sendika hareketinin (özellikle işçi sınıfının politik hareketinin) içinde bulunduğu bölünmüşlük ve çocukluk hastalıklarının pençesinde kıvrınma koşullarında en iyi niyetli koleksiyoncunun "peki, öyleyse ne yapayım? çözüm göster!" sorusuna açık bir cevap vermek kolay değildir. Daha doğrusu üç-beş ay öncesine kadar kolay değildi. USTE için yaptığımız ve yapacağımız çalışmalar, kişi ve kurumlara birçok alternatif sunabilmeleriyle bu boşluğu doldurabilme şansına sahiptirler.

Paraca çok sıkışık durumda olan, elindeki malzemeyi satmaktan başka alternatif düşünemiyen kişiye, elindekiler gerçekten değerliyse, abartılmamış rakamlarla ifade edilmek kaydıyla bunları satabileceği bir yer söyleyebiliriz. Elindekileri 3,5,10,20,50 yıl ödünç vermeye hazır olanlara güvenli ve bu arada geçen zaman içinde de yararını yitirmeyen bir ödünç verme kurumu gösterebiliriz. USTE'de birçok koleksiyon için olduğu gibi isteyen koleksiyoncu bu malzemenin tümüyle kapalı kalması, bir bölümünün kapalı kalması, yalnızca kendisinden yazılı izin alanlara açılması, kendisinin yetkilendirmesiyle Türkiye Bölümünden izin alanlara açılması gibi alternatifler içinde aradığı güvenceyi bulabilir. Tüm bu hususlar yazılı anlaşmalara bağlanarak hukuki güvence altına alınabilir. Aynı işlemler kopyalar bakımından da geçerli olmaktadır. Elindeki orjinalleri vermemeyi tercih eden kişi ve kurumlara, hiç yoksa, bunların tümünün kopyalarını almamıza izin vermesini önerebiliriz. İşçi ve sendika hareketi tarihine ilişkin araştırmalar özel kişilerin ve az sayıdaki kuruluşun tekelindeki belgelerin keyfi, tek yönlü, yetersiz yorumlarını aşma, orjinal materyale dayanarak yürütülme olanağına kavuşur. Hiç yoksa bu doğrultularda önemli adımlar atılması sağlanmış olur. Bunun şartı adım adım yaygınlaşan bir katkı, özveri tutumunun gerçekleştirilmesidir.

Öte yandan, USTE çevresinde yapılacak çalışmalar Türkiye'de resmi kurumların, Türkiye dışında çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşların katkılarını sağlama bakımından özel bir olanağı birlikte getirmektedir. Kaldı ki, doğrudan doğruya şu anda USTE'de bulunan malzeme içinde Türkiye sosyal tarihinin şu ya da bu yönünün aydınlatılmasına katkıda bulunabilecek birçok arşiv malzemesi, birçok nadir yayın vardır. Gerek elde varolanların, gerekse USTE'nin dünya işçi hareketinin çeşitli kesimlerinde ve uluslararası bilim çevrelerinde önemli bir saygınlığı sahip bulunmasının sağlayabileceği değişim, kopya olanaklarının getireceği malzemenin, doğru bir politika ile Türkiye'den çıkartılacak malzemeyle karşılaştırılması, Türkiye'nin bu gidiş-gelişten net bir zararla çıkmaması şansının var olduğunu göstermektedir.

Doğal olarak, USTE çevresindeki çalışmaları yalnızca dokümantasyon çalış-

maları olarak ele almamak gerekir. Ekip çalışmasına dayanan her araştırma, her yayın, her seminer, bizim en çok eksikliğini duyduğumuz bir alanda, kollektif çalışma deneyimini geliştirme alanında atılmış ileri bir adım olacaktır. Hatta şunu iddia etmek bile mümkündür: Daha şimdiden Amsterdam'da, Ankara'da, İstanbul'da iyi bir ekip çalışması örneği yaşanmaktadır ve bu çalışma kapsamına boyuna daha çok kişi girmektedir. Güzel bir başlangıç yapılmıştır.

USTE çevresindeki çalışmalardan neler beklenebileceği saptanmaya çalışılırken neler beklenemeyeceğinin de saptanmasında yarar vardır.

USTE Türkiye Bölümü kapsamında yapılacak çalışmalar Türkiye'de bir işçi sendikaları konfederasyonunun ya da tek bir sendikanın -kısa bir süre sonra girişilebilmesi muhtemel- ince ayrıntılara girebilecek dokümantasyon ve araştırma çalışmalarının yerini tutamaz. Ancak bu türden çalışmalarla son derece yararlı bir işbirliği sağlanabilir.

USTE Türkiye Bölümü kapsamında yapılacak çalışmalardan bir parti arşivinin görev kapsamına girebilecek işlevler beklenemez. Verilen hukuki güvenceler ne olursa olsun gizli, örgüt-içi olmayı sürdüren herhangi bir metnin USTE'de saklanması sorumluluğunu, en azından varolan koşullarda, üstlenmek mümkün değildir. Ancak, bu, solun tüm politik parti ve gruplarının yayın ve dokümanlarından büyük çoğunluğunun gizli, örgüt-içi olmayan ya da bu niteliğini zaman içinde kaybetmiş malzemelerden oluştuğu gözönüne alınarak USTE'nin işlevinin gereğinden daha dar tanımlanmasına yolaçmamalıdır. Ayrıca, USTE ile çeşitli politik parti ve grupların arşiv ve araştırma ile görevli ekipleri arasında geniş işbirliği olanakları vardır. USTE çevresindeki her kişinin kısa dönemli, dar kapsamlı değerlendirmeye ve tavırlardan titizlikle kaçınması ve kendi politik bağlantıları ile USTE'ye ilişkin çalışmaları en küçük bir bulanıklığa yer veremeyecek bir biçimde ayırması, giderek gelişen köklü bir güvenin temeli olabilir.

Kısaca, eğer birbirine karmaşık ve zor işler yapmanın gerektirdiği güveni duyan ve bunu esas olarak Türkiye işçi ve sendika hareketine karşı duyulan bir görev duygusunun ^{sonucu} olan bir verimlilikle birleştirebilen bir ekip oluşturabilirsek; USTE çevresinde yapılan ve yapılacak çalışmaların, asıl hedefine, Türkiye sosyal tarihi ile ilgili araştırmalara, sınıf hareketinin tarihinin belgelerinin korunup değerlendirilmesine önemli ve kalıcı katkılarda bulunabileceği kanısındayım.

1988 (decided in 1986)

- I Problems concerning the making of the working class and of its political formation
- II Labour movement and ecology

1989 (to be decided in 1987; proposal of the international consultative board)

- I The Second International in the history of the international labour movement
- II Labour movement and technological change as historical problem

1990 (to be decided in 1988; proposal of the international consultative board)

- I The international trade union movement in the years after the Second World War (until ca. 1950)
- II Labour movement, religion and church (religious institutions) as methodological problem

*Arbeiterbewegung & its interpretation of
hist. & national tradition*

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ VE İZLENİMLERİ